

PAPER DETAILS

TITLE: YAHYA BEY`IN KASIDELERİNDEKİ TARİHİ GERÇEKLER

AUTHORS: I Güven Kaya

PAGES: 53-75

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/112336>

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

XXVIII

Neşir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail. E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXVIII

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU'na

ARMAĞAN - IV

İstanbul - 2006

YAHYA BEY'İN KASİDELERİNDEKİ TARİHİ GERÇEKLER

*İ. Güven KAYA**

Her sanatçı, hangi çağda ya da ortamda olursa olsun yaşadığı çevrenin ürünüdür. Hangi dönem olursa olsun, hiçbir sanatçı yoktur ki yaşadığı toplumun dışında kalsın ve yaratıcılığına yaşadığı ortamdan ve çağından birşeyler katmamış olsun. Alain, "Sanat, insanın doğaya eklediği bir şeydir" der. Çünkü, yaratma çabası ve yaratıcılık dediğimiz toplumsal, doğasal ve humain eylem, aslında doğadan aldıklarını kendi potasında yeniden biçimlendirirken estetik planda ona yeni ve orijinal birleşimler katar. Böylece yaratılan şeylerin tekrardan ve taklitden uzak olmalarının kökeninde de bu gerçek yatar.

Divan şiirine dünden bugüne yapılan tüm eleştiriler de bu iki noktada toplanmıştır: "Taklit"tir ve "tekrar edebiyatı"dır. Uzaktan bakıldığı zaman gerek biçim ve gerekse içerik olarak kuralları önceden saptanmış olan bir edebiyat için bu yargılar bir bakıma doğru gibi görülebilir. Hangi yönünden yaklaşırsak yaklaşalım sonuç olarak bir ümmet dönemi edebiyatıdır. Şair, ister dini ve tasavvufi bir yaratıcılığın ardından koşsun, ister din dışı konulara yönelsin, ilhamı hep bu kültürün kontrolü altındadır. Daha doğrusu "sarayın ve sarayın merkezinde oturan ve Tanrının gölgesi olan -halife- padişahın kontrolü altındadır." Nasıl Olimpos'da Zeus, her şeyin tek egemeniyse, yeryüzünde de hükümdar, her şeyin tek egemenidir. "Her şey onun çevresinde döner, hatta aşk bile onun etrafındadır: Tek sevgili odur, çevresindeki herkes onun aşığıdır, ve her aşık ise ötekisi için birer rakiptir. Herkes, tek sevgili olan padişaha yakın olmak (hatta onun ayağının toprağı olmak) için bir yarış içindedir." Tanpınar, divan şiirinin eleştirisini yaparken, bu konuya böyle yaklaşır ve devam eder:

* Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

"Bu saray istiaresinin yanı başında eski cemiyetde insanın iç nizamını yapan din ve bilhassa şiirde o kadar tesiri olan tasavvuf vardır. Tasavvuf sadece eski şiire kendi sembolik lügatini ve mânâ âlemini ilâve etmemiş, bu hayâl sistemini de benimseyerek kendi müteal'ine çıkartmış, sırrı ancak yâkıflarınca bilinen, neş'esini hakkıyla onların idrak edebileceği bir ucu sonsuza dayanan bir dil haline gelmiştir. Böylece sevgiliye ait çizgiler onunla hükümdar tipinin yeryüzünde sadecé bir aksi olduğu Allaha kadar çıkar. Bu çifte prestijin eski şiirin lirizmine her türlü dil davasının üstünde kesinlik ve derinlik kattığı muhakkaktır."¹

Aynı kulvarın koşucuları olmalarına karşın bir Fuzûlî'nin bir Bâkî'den ya da bir Nef'î'nin bir Nedîm'den farklı oluşu ne yalnızca üslup meselesi ne de farklı coğrafyalarda ya da yüzyıllarda yaşamış olmalarıdır. Asıl gerçek olan şey, tavırlarıdır; evreni kavrayışta ve yeniden biçimlendirmedeki tavırlarıdır. İşte bu tavidir ki bir şairi, ötekinden farklı kılmıştır. Bu yazımızda kasidelerinde yer verdiği tarihsel gerçeklerle ele alacağımız Taşlıcalı Yahya Bey'in, bir Divan şairi olarak paradoksal yanı da bu tavidir.

Yahya Bey, XVI. yüzyılın önde gelen Divan şairlerinden olup Arnavutların Dukagin soyundandır. Bundan dolayı kendisine Dukaginzade Yahya Bey de denilir. Taşlıcalı denilmesinin nedeni de Muallim Naci, "Esâme"sinde onun için bu terimi kullanmış olmasındandır. Devşirme olarak Acemi Oğlanlar Ocağı'na girmiştir. Bu yıllarda sanatla uğraştığı biliniyor. Yavuz Sultan Selim döneminde Çaldıran ve Mısır seferlerine, Kanuni döneminde Viyana ve I. İrakeyn seferlerine katılmıştır. Askerliğinin yanı sıra iyi bir şair olan Yahya bey, dönemin ileri gelenlerine sunduğu kasidelerle dikkati çekmiş, çeşitli tevliyetlerin sahibi olmuştur. Ancak Şehzade Mustafa'nın katlinde parmağı olduğu gerekçesi ile eleştirdiği eski dostu olan sadrazam Rüstem Paşa'nın gazabına uğramış, ölünden kılpayı kurtularak Zvornik yakınlarındaki Loznica'ya sürülmüştür. Yaşamının son dönemleri burada geçmiştir.²

Yahya Beyin bir divanı ve 5 mesnevisini bir araya topladığı (*Yusuf ve Züleyha*, *Şâh ü Gedâ*, *Gencine-i Râz*, *Kitâb-ı Usûl*, *Gülşen-i Envâr*) Hamsesi vardır.

1 Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul, 1956), XXIII.

2 Mehmet Çavuşoğlu, "Yahya Bey," *İslam Ansiklopedisi*, C.13, S.343-347

Mehmet Çavuşoğlu'nun tesbitlerine göre Divandaki şiirlerin dağılımı; Bir Dîbâce, 34 kaside, 515 gazel, 5 terci-i bend, 4 terkeb-i bend, 5 muâşşer, 3 müseddes, 3 muhammes, 25 rubai; mukatta bölümünde toplam 20 kıt'a şeklindedir.

Şairinin, bizim asıl üzerinde duracağımız şiirleri kasideleridir. Yahya Bey'in kasidelerden biri na't'tır. 16 tanesi Kanuni Sultan Süleyman'a yazılmıştır. Bu bakımdan çağına göre Kanuni için en çok kaside yazan şairlerden biri sayılabilir. Öteki kasideleri, sırası ile biri Yavuz Sultan Selim'e, 2 tanesi sadrazam İbrahim Paşaya, biri Kemalpaşazade'ye, biri Fenarizade Muhyiddin Çelebiye, biri Ebüssud Efendiye, 3 tanesi Rüstem Paşaya, biri Uryani Mehmed Dedeye, biri İskender Çelebiye, biri Semiz Ali Paşaya, biri Kızıl Ahmedli Mustafa Paşaya, biri Arslan Paşaya, biri Güzelce Kasım Paşaya yazılmıştır. 2 kaside ise herhangi bir kimseye takdim edilmemiştir. Bütün bu çabalar, şairin kaside türüne verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir.³

Na't dışında, Yahya Bey'in, 6 kasidesinde konu, bütün olarak felsefi ve toplumsal niteliklidir. Kasidelerden ikisi Süleymaniye Camiinin inşası için yazılmıştır. Öteki kasideler, geleneğe uyularak dönemin ileri gelenlerine yönelik övgüleri içerir.

Yahya Bey'in kasidelerinde göze çarpan paradoksal yan, "nesib-giriş" bölümlerinin geleneksel kaside yapısına göre daha uzun tutulmuş olmasıdır. Bütün kasideleri için olmasa bile şairin genel eğilimi böyledir. Yine nesib bölümlerinde, bu şekle yönelik farklılığın yanında, kimi tasfirlerindeki orijinallikler, özellikle de soyut-somut zıtlığını pek çok yerde başarılı bir dengede kullanışı, konu farklılığına büyük bir titizlik göstermiş olması onu, çağdaşlarından ayıran başlıca gözle görülür özellikleridir.

Yahya Bey'in kasidelerindeki tarihsel gerçekleri irdelerken, bunu, günümüz "gerçekçi estetiği" açısından mütalâ etmeyeceğimizi öncelikle bilmeliyiz. Ele aldığımız şiir, bir kasidedir ve bir geleneğin ürünüdür. Sonuç olarak tarih, şiirlerde malzeme olarak kullanılan birkaç ayrıntıdan biridir. Ayrıntıdır diyoruz, çünkü şairin amacı bir övgü şiiri olan kaside kaleme almaktır ve elbette tarih yazmak değildir.

Yahya Bey'in kasidelerindeki tarihsel gerçekleri irdelerken, bunu,

100 2.

Yahya Bey'in kasidelerindeki tarihsel gerçekleri irdelerken, bunu,

3 Mehmet Çavuşoğlu, *Yahya Bey Divanı*, (İstanbul, 1977)

Yahya Beyin, kasidelerinde yerverdiği tarihsel malzemeler iki grupta toplanabilir:

1. Savaşlar,
2. Yahya Bey'in tanık olduğu kimi siyasal ve sosyal gelişmeler.

Aslında savaşlar da bir bakıma, Yahya Bey'in tanık olduğu olaylardır. Çünkü çoğuna bizzat kendisi de katılmıştır. Yahya Bey'in kasidelerinde anlattığı savaşlar da iki grupta toplanır: Bunlardan biri I. ve II. Irakeyn savaşları, ikincisi ise Avusturya ve Macaristan savaşlarıdır. Bu savaşlardaki tarihi ayrıntılara geçmeden önce Yahya Bey'in Kanuni'ye takdim ettiği 44 beyitlik bir kasidesinin nesib bölümüne bakmakta yarar görüyoruz. Aşağıda aldığımız bir kaç beyitlik örnekte de görüldüğü gibi bahar mevsimi ile savaş manzarası birlikte anlatılmıştır:

*Gazāya gitmege şāh-ı cihān gūyā
Çemende 'asker-i ezhāra oldı serv livā*

*İrişdi 'ālet-i harb ile pehlevān-ı bahār
Beneşşe gürz-i girāndur siper gül-i hamrā*

*Kuşandı tığini süsen du'ā-yı seyf olup
Bile çalışmağa gāziler ile rüz-ı gāzā* (S.58)

Aslında bu ortak anlatış boşuna değildir, bir geleneğin dile getirilişidir. Bilindiği gibi Osmanlı ordusu sefere baharla birlikte çıkardı. İran'a ya da Avrupa'ya yapılan tüm seferlerin bahar mevsiminde olmasına özen göstermişlerdir. Şiirin devamında,

*Şeh-i cihān u memālik-sitān Süleymān Hān
Ki kulumuñ kuldur Husrev ü Cem ü Dārā* (S.59)

beyiti ile birlikte medhiye bölümüne geçildiğinde, bu bölümde padişah başta olmak üzere tüm ordunun, techizatıyla, araç ve gereçleriyle birlikte savaş meydanında canlı olarak tasvir edildiğini görürüz. Örneğin,

*Atuñ önince alayuñda filler yürisün
Seher yiliniñ önince niteki ebr-i semā* (S.60)

beyitinde orduda fillerin de kullanıldığını belirtirken sonraki beyitlerde ise askerlerin, giyim ve donanımları şöyle anlatılıyor:

*Sipâhiler benek altunlu cāmeler geyüben
Mehâbet ile olurlar peleng-i küh-ı vegā*

*Gören dilârlerüñ miğfer-i mücellâsın
Güneş şanur ser-i küh üzre kim ola peydā*

*Nazar idince şüküh-ı gürüh-ı leşkere
Hammâme gibi düşer yire döne döne hümmā*

*Gazâda esb-i şabâ sür'atüñle irişecek
Bulut gibi kaçuban tağlara düşer a'dā* (S. 60)

Askerlerin "güvercinler gibi düşüp" şehit olmalarına ve düşmanın "bulut gibi kaçmasına" yönelik canlı tasvirler rasgele söylenmemiştir. Nitekim kasideinin sonlarına doğru fahriye bölümünün sonunda padişah'tan ilgi beklediğini belirten beyitlerde,

*İñende hâr ü za'if olduğuma kılma nazar
Eğerçi hilkatüm ednâ durur sözüm a'lā*

*Vücüd bula idüm mihriñ ile zerre kadar
Olurdu gün gibi yirüm sipihr-i 'izz ü alâ* (S.61)

*Sipâhî bendelerüñde niçe kemâl ehli
Revâ mı genc-i nihân gibi ola nâ-peydā* (S. 62)

şair, yaşlandığını ve güçten düştüğünü anlatırken, geçmişte sipahi olarak bizzat bu savaflara katıldığını da îmâ etmektedir. Kanuni'ye sunulan bir başka kasideinin nesib bölümü de yine aynı özelliktedir. Nitekim, daha ilk beyitte,

*Alıcı şâhine beñzer Âl-i 'Osmân beyleri
Dest-i kudret şalsa bir iklîme alur ol yeri* (S.45)

Osmanlı beylerinin ve askerlerinin medhi yapılır. Şair, bölümün devamında kasideyi kaleme alma nedeninden söz ederken, sözkonusu İrakeyn seferinin, hangi sefer olduğu konusunda da ip uçları verir. Nitekim,

Güldi fi-nâr-ı cehennem kimse bilmez kâdâdur
Râfîzî cumhûrî görince bu rûz-ı mahşeri (S:45)

beyiti bunlardan biridir. Yine şiirin devamında,

Karañu idi kızilbaşuñ gözine 'âlemi
Âl-i 'Osmân sebze-zârınuñ o verd-i ahmeri (45)

Âşiyân-ı zâg-i a'dâ idi niçe kal'alar
Aldı gâzî begler anı oldu şâhinler yeri
Şâh-ı Tebrizüñ 'aceb heşt behiştü var imiş
Niçe kerre girdi çıkdı aña voynu kâferi (S:46)

Bilindiği gibi XVI. yüzyıl Osmanlı-İran münasebetlerindeki olumsuzluk Yavuz Sultan Selim döneminde Çaldıran savaşından sonra da düzelmemiş, Şah İsmail'in 1524 yılında otuz sekiz yaşındayken ölümünden sonra büyük oğlu Şah Tahmasb'ın tahta geçmesi ile aynı düşmanca politika yine devam etmiştir. Hatta Şah Tahmasb, işi daha da ileri götürerek Şarlken ve Ferdinand'a elçiler göndererek Osmanlılar aleyhine ittifak bile oluşturmağa çalışmıştır ki Yahya Bey, özellikle alıntı yaptığımız son beyitinde bu konuya dikkat çekmektedir. Bütün bu ve buna benzer olumsuz siyasal gelişmeler sonunda ordu, İbrahim Paşa'nın komutasında 1533 yılı Eylül sonlarında İstanbul'dan hareket eder Adilcevaz, Erciş, Van ve Ahlat kaleleri alınır ve Şah Tahmasb'ın Tebriz'de olduğu duyumu üzerine oraya hareket edilir. Nitekim, bu savaşı başlatan ve bizzat yürüten İbrahim Paşa'ya takdim ettiği bir başka kasidede şu beyitlerde bu konuya değinir:

(S:12)
Fetiḥ-i cümle diyâr-ı 'Arab ü mülk-i 'Irak
İrdi erbâb-ı zafer-peykerümüz Hürmüze çak
Râfz ile zulmet-i ilhâdî 'Acemden götürüp
Ola gün gibi yine 'asker-i Rûmuñ yüzi ak
Küh-ı Ferhâd gibi tağlar aşup ebr-mişâl
Kasr-ı Şîrîn gibi geçdük niçe kerre biñ tāk (S:126)

Ordu, 13 Temmuz 1534 tarihinde Tebriz'e girer. Ancak Şah, daha önce Tebriz'den ayrılmış ve Horasan taraflarına kaçmıştır.

Aslında, Tebriz'e girme fikri defterdar İskender Çelebi'nin fikridir. İskender Çelebi, Yavuz Sultan Selim döneminde maliyeden yetişmiş ve uzun yıllar başdefterdar olarak görev yapmıştır. Kanuni'nin de kendisine büyük itimadı vardı. I. İrakeyn seferini yürüten Sadrazam İbrahim Paşa da başlangıçta yaşlı defterdara babası gibi şefkat göstermiştir. Ancak, bu sefer sırasında ordu İstanbul'dan hareket etmeden önce Padişahın, İskender Çelebi'yi serasker kethüdası tayin etmesi ve İbrahim Paşa'ya "İskender Çelebi iş bilir ve iş görür adamdır; reyine muhalefet eyleme" diye tavsiyede bulunması Sadrazama ters gelmiş ve yaşlı defterdarla arasının soğumasına neden olmuştu. Öte yandan Sadrazamın, kimi kararlarında bu yaşlı adama danışması da işine gelmiyordu. Mesela, bu sefer sırasında Halep'te kışlayan ordu, Bağdad üzerine gidecekken, İskender Çelebi'nin tavsiyesine uyularak Azerbeycan tarafına yönelmişti. Padişah Tebriz'e geldiğinde, "Bu kadar mühim bir savaşta düşman memleketinde kalınmasının ve orduyu tehlikeye düşürmenin" sebebini sorduğunda, "İşlerin halli İskender Çelebi kulunuza verilmiştir.." deyince, zaten öteden beri adı kimi rüşvet işlerine de karışan Defterdar, Bağdat'a gelindiğinde 8 Ramazan 941/ 2 Mart 1535 günü önce görevinden azledildi, ardından da burada idam edildi.⁴

Tarihçi Gelibolulu Âlî'nin verdiği bilgilere bakılırsa, Defterdar öldüğünde kul defterinde altı bin iki yüz kölenin satın alınmış olduğu görülmüştür. Rivayete göre köle ve cariyeler için her sene Trabzon'dan bir gemi yükü bez gelir, bununla kölelere don gömlek yapılmış. Sultan Süleyman, bu çocukların fevkalade eğitilmiş olduklarını görünce çoğunu saraya aldırıp eğitimlerini tamamlatmış ve sonra çeşitli görevlere atamıştır.⁵

Yahya Bey, Defterdar İskender Çelebi'ye sunduğu kasidesinin nesib bölümünde yer verdiği kış tasfirî ile sanki onun bu acı sonunu sezmiş gibidir:

Bir maîbağa irişdi yolum eyledüm nazar

Nî'met yerine halkı sefer guşşasın yer

Güyâ boğaz gemisine beñzerdi ol hemân

Dönmüş dibi yukarı kalafat için meger

(S.106)

4 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.2, S. 354

5 Âlî, *Künhü'l Ahbâr*, İstanbul Üniversite Kütüphanesi Ty.5959 Yk. 38b

Mübalâğanın (çoğu yerde iğrak, hatta gulüvün) bütün kaside boyunca devam ettiği beyitlerde kışın ağır koşullarının yanında bir taraftan da askerlerin yiyecek bulamamaları, devletin askerin ihtiyaçlarını karşılamadaki tutarsız davranışları ve ihmali, Tebriz'de kışı geçiren ordu için yaşam, adeta bir kabusu döner:

*Beñzerdi resmi suyu degirmene
Âdemleri biri biriniñ ağızına bakar*

*Açlık çerisi tır ü kemân ile yürüdi
Bir bazlamac olaydı iderdüm aña siper* (S. 106)

*Buğda yirine gönlümi ben neyle eyleyem
Dâne pirincdür tatalum karlu tağlar*

*Güc ile çıkdı şubha ilenc var ise
Hırsından etmegini yalıñuz yidi kamer*

*Kıtlık şovuk odun yirine bu diyârda
Ancağ hemân geyikleriniñ boynuzu biter*

*Kor giresi boğazı içün çalışur müdâm
Döndi deve kuşına bu cem'iyet-i beşer*

*Açlık belâsı hazân yaprağı gibi
Kimi tokunmadın yıkalur kimi sendirer* (S.107)

Görüldüğü gibi orijinalliği yanında ironi yüklü bu beyitler, aslında bir bakıma sosyal bir eleştiridir. Ordu, İskender Çelebi yüzünden, yalnızca çok sert geçen bir kış soğuğuyla mücadele etmemektedir, yanı sıra açlıkla da mücadele edilmektedir. Bu seferin bütün safhalarına katılan Yahya Bey'in, tasvirlerinde böylesine canlı sahneler yaratması elbetde bir tesadüf değildir. Nitekim,

*Halkun biri birine selâmı kelâmı yok
Her kişi kendü nefesine meşgûl olup gider* (S.107)

beyiti, tamamen olaylara tanık olmuş birinin görüşlerini ve düşüncelerini açıkça yansıtırken yine,

*Et kalmadı ki kalmadı kalmalı olıcak
Kuşlar havâda muntazır olup göz ile yer*

*Farzâ birine arpa su'âlini eylesek
Çarh-ı felek gibi yükünü yukarı yığar* (S.108)

*Bir dâne arpa yok ne yisün atlarum 'aceb
Katırlarum hele çulunu torbasını yer* (S.109)

beyitleri de; sıradan, gelişi güzel söylenmiş beyitler değildir. Kasidenin "fahriye" bölümünde ise şair, yine aynı üslup içinde,

*Aç da'vîsini eylemege geldi hâşılı
Vir aña:yâ şî'âr u yâ nân u yâ sîm ü zer*

*Unutma şimdi nân u nemek hakkını felek
İhsân kıl fakîre ki biri biñe geçer* (S.109)

yiyecek bir şeyler istemektedir.

Daha sonra ordu, başında bizzat padişah olduğu halde Bağdat'a yönelir. Ancak, şiddetli geçen bir kışın sonucu eriyen karlardan oluşan sel, Şat üzerindeki köprüyü alıp götürmüştür. Bu sırada imdada Kanuni'nin vezirlerinden Güzelce Kâsım Paşa yetişir. Şat üzerine bir köprü yaptırarak askerin karşıya geçmesini sağlar.

Güzelce Kâsım Paşa, II. Bayezit döneminde saraya girmiş ve Yavuz Sultan Selim döneminde rikâb-ı hümayun ağalığı ile taşraya çıkmıştır. Yavuz'un Mısır seferi sırasında ve Merc-i Dâbık'daki başarılarından sonra Hama'ya vali olmuş, Yavuz'un ölümüne kadar bu görevde kalmıştır. Kanuni döneminde Anadolu beylerbeyi olan Kâsım Paşa, Rodos kuşatmasına hükümdarın yanında katılmış, adanın fethini müteakip kısa bir süre için Mısır'a gönderilmiştir. Dönüşte kaptan-ı derya olan Kâsım Paşa (1526), Macaristan seferi sırasında İstanbul muhafızlığı görevinde bulunmuş, Rumeli beylerbeyiliğine tayin edilerek üçüncü vezir olmuş ve bu rütbede iken Viyana kuşatmasına da katılmıştır. Bir ara üçüncü vezirlikten azledilen Kâsım Paşa, Mora

yıldızının göz alıcı bir biçimde parladığını söyleyebiliriz. Daha nesib bölümünün ilk beyitinde,

Vezîr-i a'zâm-ı sâhib-kırân-ı 'Osmânî
Ziyâfet itdi emîrâne Şâh-ı Şîrvânî (S. 98)

belirtildiği gibi kaside, daha önce Kanuni'ye takdim edilen kasidede değindiğimiz gibi 1548 yılında, Osmanlılara sığınan Elkaz Mirzâ onuruna At Meydanı'ndaki ziyafeti bizzat sadrazam Rüstem Paşa düzenler. Kaside, bu ziyafetin anlatılması ile başlar. Hemen ardından gelen beyitlerde anlatılanlar, daha çok Rüstem Paşa'nın koruyucu kimliğinin ön plana çıkmasına ve Elkaz Mirzâ'nın ise kendini güvencede hissetmesine yönelik yorumlardır:

Tesellî itdi ele aldı göñli şehbâzını
Garîbsetmedi bir şehriyâr-ı Îrânî

Türâba düşmüş iken jâle-veş o dürr-i yetîm
Göke çıkardı bu gün anı mihr-i ihsânî

Nihâl-i gül gibi ol tâcdâr u serdârı
Düşürmüş idi yire rûzgâr-ı hicrânî (S.98)

Nesib bölümünün sonlarına doğru, Elkaz Mirzâ'nın kendini güvencede hissetmesi için her şey sıralandıktan sonra,

Çekildi Hâzret-i Elkâs öñine el-kışsa
Neye ki tâlib ü râğîbdur âdemüñ cânı (S.99)

Öte yandan, yine "Kasîde-i der medh-i Sultân Süleymân" başlığından da anlaşılacağı gibi, Kanuni'ye takdim edilen bir başka kasidede de bu ziyafetle birlikte ziyafetin nasıl olduğu; öncesi, sonrası ve nedeni hakkında pek çok bilgi verilir. Kasidenin nesib bölümü, oldukça çarpıcı bir tasvirle başlar:

Kuruldu zînet ile sâyebânlar gûyâ
Sehâb-ı rahmet ile toldı At Meydânı (S.48)

At Meydanı ziyafet çadırları ile donatılmıştır. Ancak, henüs padişah gelmemiştir ve herkes onun gelmesini beklemektedir. Derken,

*Çalındı her yâñadan kûs-ı husrevâniler
Belinledi yatağından sipihrüñ arslanı*

*Ne kâre resmi o bedr-i tamâma beñzer kim
Benân ile iki şakķ eyledi Resûl anı*

*Ne sihr iderdi 'aceb âl ile her âteş-bâz
Karañulukda ki 'ayân eyledi gülistânı* (S.48)

*Dilâver-i 'alevî gibi her hevâyî fişek
Şalardı Zâl-i semâvâta tîr-i bürrânı* (S.49)

Artık bütün gözler, At Meydanı'nda göz alıcı bir biçimde sıralanmış ziyafet sofralarında:

*Ziyâfet için olan dânesine yetmeyüben
Dükendi kaldı tehî nüh sipihrüñ enbânı*

*Tabakda zerde idi şanasın ki bedr-i tamâm
Hilâle beñzer idi her dilim dilim nânı*

*Hilâl şanma görinen felekler ağzın açup
O bezm ni'metinüñ olmuş idi hayrânı* (S.48)

Bir yanda durup dinlenmeden sürekli çalınan davullar ve nakkareler eşliğinde musiki, bir yanda hokkabazlar ve canbazların eğlendirdiği halk; öte yanda sıra sıra kurulmuş çadırlarda doyasıya yenilen yemekler... Kolay değil, At Meydanı bugün önemli ve hatırı sayılır bir konuğu ağırlamaktadır. Nitekim kasidenin medhiye bölümündeki

*Kemîne çâkeri Cem bendesi niçe Rüstem
Kapusı kulu Kırım hânı Mısr sultânı* (S.49)

beyiti, ziyafetin hangi amaçla düzenlendiğini belirttiği gibi, önemli bir tarihe de tanıklık etmektedir.

Bir önceki kasidede değindiğimiz gibi, 1534 yılında Tebriz, 1535 yılında Bağdat alınmış olmasına karşın İran'la olan anlaşmazlıklar bitmemiştir. Osmanlılar, Bir yandan da Ferdinand'la uğraşıyorlardı. Nitekim, 1541 yılı

İlkbaharında hükümdar henüz yola çıkmadan, Ferdinand yeniden hücumla geçmiş, Budin'i geri almak istemişti. Bunun üzerine padişah üçbin kişilik yeniçeri süvari kuvveti ile önce Sokullu Mehmet Paşa'yı göndermiş, sonra da kendisi bizzat hareket etmiştir. Ferdinand, bir aydan ziyade uğraştığı halde Budin'i alamamış, ordunun geldiği haberini alınca gizlice kaçmak istemişse de muvaffak olamamış, bütün ordusu imha edilmişti. (H.948/ M.1541)⁹ Bu olayı Yahya Bey, şu beyitlerde anlatır:

*Alındı 'avni ile niçe bin kılâ'-i fireng
Yıkıldı emri ile Engürüs bünyânı*

*Elindedür Kızıl Elmayı kılsa zîr ü zeber
Nite ki mülk-i Ferenduş ile Alamanı* (S.50)

Ferdinand'la uğraşılırken Şah Tahmasb yeniden sahneye çıkmış, daha önce Osmanlılara kaptırdığı bir çok yerle birlikte Tebriz'i de geri almıştı. Öte yandan Şah'ın kardeşi ve o sırada Şirvan valisi bulunan Elkas Mirzâ ise şahlığı ele geçirmek için harekete geçmişse de başaramayarak Derbend ve Kıpçak yoluyla Kefe'ye geçerek bir gemiye binip İstanbul'a gelmişti (H.954/ M.1547).¹⁰ İşte bu ziyafet, onun gelişi onuruna düzenlenmişti.

Daha sonra Elkas Mirzâ ile birlikte yeniden harekete geçen ordu üçüncü kez Tebriz'e girer. Şah Tahmasb kısıtırılır sa da Nahçıvan ve Erivan üzerinden Karabağ taraflarına kaçır. Bu ayrıntıyla birlikte Yahya Bey ordunun her iki yönde de mücadele verdiğini bir beyitinde şöyle anlatmıştır:

*Birisi mağribe gitti birisi maşriğa dek
Kaçurdu Şâh-ı Kızılbaş Karabuğdanı* (S.50)

Daha sonra Nançıvan ve Erivan üzerinden Karabağ'a giren ordu bu yöreleri de zabteder. Ancak Şah yine ele geçirilememiştir. Padişah Erzurum'da bulunduğu sırada Şah'ın bir elçisi, barış isteyen bir mektupla padişah'a gelir, böylece Safavilerle Osmanlılar arasında fasilalı olarak 37 yıl süren savaş H. 8

9 a.g.e., 338

10 a.g.e., 358-359

Recep 962/ M.29 Mayıs 1555 tarihinde Amasya'da yapılan antlaşma ile sona erer.¹¹

Avusturya ve Macaristan'a yapılan seferlerin ele alınışına gelince:

Yahya Bey, Kanuni Sultan Süleyman'a takdim ettiği "Livā-bayrak" redifli kasidesinde Macaristan'a doğru yürüyen ordunun övgüsünü yapar:

*Merd-i meydân-ı gazâ gibi geyüp miğfer livâ
Gâzilerle cenge toğruldur asâyı her livâ*

*Nîzesinden düşmanuñ dil degmeye diyü meger
Gerdenine takınur simin hamâyiller livâ* (S.69)

ve

*Câme-i sebz ile tezyîn eylemiş endâmını
Altun üsküflü sehi-kad dilbere beñzer livâ*

*Ceng içinde kaldurur güyâ şehâdet barmağın
Kâfire telkîn-i imân itmek içün her livâ* (S.70)

beyitlerinde şairin askerleri nasıl övdüğünü yine yakından görüyoruz.

İbrahim Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın ikinci sadrazamıdır ve Epir'de Parga yakınlarında bir köyde doğmuştur. 6 yaşında esir edilerek Osmanlı sarayına alınmış, Kanuni'nin şehzadeliği sırasında onun hizmetinde bulunmuş, sonra onun padişahlığı döneminde, birlikte İstanbul'a gelmiş, pek çok hizmetlerde bulunmuş, Pirî Mehmet Paşa'nın azlinden sonra (13 şaban 929/27 haziran 1523) sadrazam olmuştur.¹² H.932/M.1526 yılında Macaristan üzerine yapılan seferde, Padişah önce sadrazam ve Rumeli beylerbeyi olan Paşayı gönderdi. Yahya Bey, İbrahim Paşa adına yazdığı yine "Livā" redifli bir başka kasidesinde bu sefere değinir:

*Engürüs iklimine girü havâle olmağa
Eyledi peydâ Halil-i şâh-ı nîk-ahter livâ* (S.76)

¹¹ a.g.e., 360-361

¹² M. Tayyib Gökbilgin, "İbrahim Paşa," *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5/2, (MEB, Eskişehir, 1997) S. 908-915

İbrahim Paşa'nın ardından Padişah da yüz bin kişilik bir kuvvetle hareket etti. Üç aylık bir yolculuktan sonra 11 Recep 932/ 23 Nisan 1526 günü Belgrad'a ulaşıldı. Bu sırada Tuna üzerindeki Petro Varadin ve İyluk kaleleri ile Drava kenarındaki Ösek kaleleri alındı. Osmanlılar'ın, Macaristan üzerine geleceğini haber alan II.Layoş, hemen hazırlığı girişti ve Drava geçildiği sırada karşı koymak istediler, fakat Osmanlıları püskürtemediler.¹³

*Yolına geldi ammâ sâye gibi pây-mâl oldu
Şavâ ile Tırava ejdehâsı Tuna şu'bânı* (S.72)

Yürüyüşüne devam eden ordu, 20 Zilkade 932/29 Ağustos 1526 çarşamba günü Mohaç ovasında Macar ordusu ile karşılaştı. Yaklaşık iki saat civarında süren savaşta Macar ordusu büyük bir bozguna uğradı. Kralın cesedi ordunun dönüşünde bataklıkta bulundu ve Belgrad'a nakledilip orada gömüldü. Mohaç zaferinin ertesi günü önünden engel kalkan ordu yeniden yürüyüşe geçti ve Eylül ortalarında Budin önlerine geldi. şehrin Hristiyan yerli halkı kaçmış, yalnızca Yahudiler kalmıştı. Yahudilerin lideri Salamon oğlu Yasef, kalenin anantlarını Kanuni'ye bizzat teslim etti ve şehir, karşı koymadan teslim oldu:

*Budinüñ şährâhunda Resûl'llâh ile gördüm
Yüzi ağ alnı açığ pâdişâh-ı Âl-i 'Osmânı* (S.73)

Budin'in düşmesinden sonra burada on dört gün kalan ordu, dönüşte Seged başta olmak üzere pek çok kaleleri ele geçirdi. Osmanlı tarih vesikalarında "Yanoş Kırıl" diye anılan Macar kralı Jan Zapolya, tahtına oturtulduktan sonra (15 Kazım 1526) ordu geri döndü.

Bundan sonrasının tarihsel gelişmesi özetle şöyledir:

Ordunun dönmesi ile Yanoş Kırıl muhalif olan beyler Ferdinand'ın etrafında toplandılar ve Budin'e hücum ettiler. Onu önlemek isteyen Yanoş Kırıl, Tokay'da mağlup olur ve önce eskiden voyvodalık yaptığı Erdel'e, oradan da kayın pederi Lehistan kiralına sığınır (1526) ve Kanuni'ye Jerom Laçki'yi elçi olarak gönderir. Yanoş'u himaye edeceğine söz veren Padişah, 1529 Mayısında ikiyüz elli bin kişilik ordu ile gelir ve Budin'i alarak ona teslim eder. Budin'in geri alınmasından sonra ordu Estergon'u kuşatır ve ardından Viyana üzerine yürür, şehri kuşatır (26 Eylül 1529). Ancak Ferdinand, kaleyi

13 a.g.e., 323-324

savunmak üzere on altı bin kişilik bir kuvvet bırakarak kaçır. Yirmi bir gün süren muhasaraya rağmen kale alınmaz ve ordu, 14 Ekim 1529 günü 60 bin civarında esirle Budin'e geri döner. Başarısız Viyana kuşatmasından cesaret alan Ferdinand, yeniden sahneye çıkar, Osmanlılar'a ait Estergon, Vişegrad ve Vaç kalelerini aldıktan sonra Sigetvar ve Budin'e yönelir (1531). Bunu haber alan Osmanlılar, yeniden Macaristan'a sefer açar ve ordu 25 Nisan 1532'de İstanbul'dan hareket eder. Ferdinand ile Alman imparatoru Şarlken, padişaha elçiler gönderdilerse de kabul edilmez. Ferdinand yine ortalarda yoktur. Bunun üzerine Osmanlı ordusu büyüklü küçüklü on beş kadar kaleyi fetheder ve Viyana yakınlarındaki Baden civarına kadar gelir. 1532 yılı Kasım ayında yeniden İstanbul'a döner. Ferdinand, Macar krallığı için bunca mücadeleye karşın başarılı olamamıştır. Alman imparatorunun tavsiyesi üzerine Osmanlılarla anlaşma yapar.

1540 yılında Yanoş Kırál ölmüş, Ferdinand yeniden sahneye çıkar; Budin'i yeniden kuşatır. Bunu haber alan Kanuni, 1541 ilkbaharında üçüncü vezir ve Rumeli beylerbeyi Sokullu Mehmet Paşa'yı üç bin yeniçeri ile birlikte gönderir. Sonra da kendisi sefere çıkar. Budin'i almaktan umudunu kesen Ferdinand gizlice kaçır, ancak ordusu imha edilir. Ordunun İstanbul'a dönmesi üzerine Ferdinand yeniden Budin ve Peşte'yi muhasara eder. Bunun üzerine ordu 23 Nisan 1543 yılında yeniden Macaristan'a bir sefere daha çıkar. Seksen bin kişilik Ferdinand ordusu, Osmanlılar'ın geldiğini duyunca yeniden geri çekilir. Bu kez Macar krallık merkezi Gran ve Drava üzerindeki Valpo Şikloş ve Tata gibi yerler geçici bir süre için de olsa alınır. Ertesi yıl, Budin'in kuzeyindeki Vişegrad yeniden alınır. Osmanlılarla başa çıkamayacağını anlayan Ferdinand ve Şarlken, yeniden beş yıllık bir barış antlaşması yaparlar (19 Haziran 1547). Ancak, bu sırada Osmanlı ordusu İran seferinde idi ve Erdel hadisesi, yeniden savaş nedeni olur. Sokullu komutasındaki seksen bin kişilik ordu Ferdinand'a karşı yeniden harekete geçer. İki taraf arasındaki savaş 1562 yılına kadar sürer. Ferdinand'ın Erdel üzerindeki haklarından vaz geçmesi ile yeniden sekiz yıllık bir antlaşma imzalanır.

Anlaşmadan iki yıl sonra Ferdinand ölmüş, yerine oğlu Maksimilyan geçmişti. yeni imparator, bir yandan İstanbul'a vergisini gönderirken, öte yandan Erdel beyi Sigismund ile Nemçe (Avusturya) arasında savaş sürüyordu. Bunun üzerine yeni sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, yaşlı padişahı ikna ederek yeni bir sefere başlandı. 1566 yılında Sigetvar muhasara edildi ve zorlu bir

çarpışmadan sonra alındı. Ardından Güle ve Yavna ile birçok krale de ele geçirildi. Ancak bu Kanuni'nin son seferi idi. Nitekim Sigetvar'ın alınmasının uzaması hasta ve yaşlı Padişahı oldukça rahatsız etmişti. Nitekim kale alınmadan kısa bir süre önce de (20 Sefer 974/ 6-7 Eylül 1566 cuma günü) Padişah vefat etmişti. Padişah'ın ölümü ordudan bir süre saklandı.¹⁴ Nitekim yaşlı şair de bunun farkında olmamış olmalı ki bu sonuncu zaferi şu beyitte dile getirmiştir:

*Gülenüñ külini göke şavurdılar bi-avni'llâh
Siget alındı arşa aşdı tîğın şâh-ı 'Osmâni* (S.73)

Böylece Yahya beyin tanık olduğu Macaristan ve Avrupa seferleri de bitmiş olur.

Yahya Bey'in tanık olduğu iki önemli tarihi olay şiirlerinde yer almıştır. Bunlardan ilki, siyasal bir boyutu olan Şehzade Mustafa'nın, bizzat Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle katli olayıdır. Nahcivan seferi sırasında, Konya Ereğlisi'nde bizzat Kanunî tarafından öldürtülen Şehzâde Mustafa (6 kasım 1553, günlerden cuma) için yazdığı mersiyesinde, bu katliamın sorumlusu olarak, Sadrazam Rüstem Paşa'yı göstermiştir.

Rüstem Paşa ile şair arasında daha önceye dayanan bir soğukluğun olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak, sarayda şairler arasında kıyasıya bir rekabetin hüküm sürdüğü bir dönemde, dedikoduların pek çok şeye neden olacağı da hatırdan çıkarılmamalıdır. Nitekim, Sadrazam İbrahim Paşa döneminde sarayda gözde olan şair, sadrazamın yakın dostu olan Hayalî Bey'di ve Yahya Bey kendisini kıyasıya kıskanmıştır. Hatta Kanuni'ye takdim ettiği, Elkaz Mirzâ adına verilen ziyafetin anlatıldığı kasidesinde, bizzat Padişaha,

*Baîa olaydı Hayâlîye olan hörmeter
Haq bilür sihr-i halâl eyler idüm şi'r-i teri*

*Ben şecâ'at kılıcıyam ol ışıklar pulucı
Ben savaş günü çeriyem o hemân çerde çeri* (S.44)

diyerek bu duygusunu açıkca ortaya koymuştur. Ancak, Rüstem Paşa'nın sadrazam olmasıyla birlikte her şey tersine dönmüş, Yahya Bey bu kez sarayda ve

14 a.g.e., 326-413

sohbetlerde aranan bir şair olmuştur. Nitekim Aşık Çelebi'nin anlattığına göre ¹⁵ dönemin şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin bir meclisinde Yahya Bey, Şeyhülislam için yazdığı bir kasideyi bizzat kendisi okur. Aynı mecliste dönemin önemli devlet adamı ve şairi Kazasker Kadri Efendi, Kazasker Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi ve Defterdar İskender Çelebi ile devrin şairlerinden Galatalı Nihâlî Câfer Çelebi, Üsküplü İshak Çelebi, Hâfız Acem ve ezeli akibi Hayâlî Bey de vardır. Yahya Bey, başında borkü ve yayabaşı otağasıyla girer, kasideyi okur. Kemalpaşazâde şiiri çok beğenir, tekrar okutur. İshak Çelebi, kasidenin matla beyiti olan

*Faẓl-ı Rûmda bir dânedür ol mihr-i kemâl
Mâh-rûlar yanağında nitekim dâne-i hâl* (S.78)

beyiti işaretle "Mihr lafzı dahi çesbân düşmüşdür" diyerek, "mihr" kelimesinin yerinde kullanıldığını söyler. İskender Çelebi de araya girerek Kemalpaşazâde'ye, "Belî sultânım, ism-i şerîfinüz Ahmed ve lakab-ı Ahmed Şems ve Şems mürâdif-i mihrdür" diyerek Kemalpaşazâde'nin adının Ahmed ve Şemseddin olduğunu, "şems" kelimesinin de "mihr-güneş" kelimesi ile eşanlamı olduğunu söyler. "Mihr-i Kemâl" tamlamasında da "Kemâl" adının Şeyhülislamın dedesinin adı olması nedeniyle Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin" anlamının ifade edilmiş olduğunu belirtir. İskender Çelebi'nin bu yorumu pek Beğenilir. Ancak Hayâlî Bey, bu yoruma katılmaz ve henüz edebiyat çevresinde tanınmayan birinin, böyle takdir edilmesinden rahatsız olur, beyiti eleştirmeye kalkar. Böylece iki şair arasındaki rekabet de su yüzüne çıkmış olur.

Bütün bu rekabetler ve dedikodular karmaşası içinde kimi siyasal gelişmeler de Sadrazamla Şairin arasının açılmasına neden olmuş olmalıdır. Sadrazamın politik kurnazlığına karşılık şairce bir dürüstlüğün birlikteliği ne kadar devam edebilir ki. Nitekim, Şehzade Mustafa'nın katli, olayın tuzu biberi olur:

Kanuni'nin, en büyük oğlu Mustafa başta olmak üzere Selim, Bayezid ve Cihangir adında dört oğlu vardı. Yaşlı Padişah'ın ölümünden sonra tahtın sahibi, Manisa sancakbeyi olan Şehzade Mustafa görülmüyordu. Ancak Hürrem

¹⁵ Aşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şu'arâ*, G.W. Meredith Owens tıpkıbasımı, (London, 1971); Mehmet Çavuşoğlu, *Yahya Bey ve Divanından Örnekler* (Ankara, Kültür Bakanlığı, Haziran 1983). S.8-9

Sultan, oğlu Bayezid'i hükümdar yapmak istiyordu. Bu amaç için de Rüstem Paşa'yı kullanıyordu. Bir hile ile Şehzade Karaman'da boğularak öldürülünce, herkes gibi olaya çok üzülen Yahya Bey de, çok sevdiği şehzade için bir mersiye yazar.

*Meded meded bu cihânun yıkıldı bir yanı
Ecel celâlileri aldı Muştâfâ Hânı* (S.165)

diye başlayan şiirinin bir yerinde

*Getürdi arkasını yire Zâl-ı devr-i zamân
Vücûdına sitem-i Rüstem ile irdi ziyân* (S.166)

diyerek Rüstem Paşayı ve Şehzadeyi boğarak öldüren Zal Mahmud'u doğrudan hedef alan ithamlarda bulunur. Askerler arasında elden ele dolaşan şiir büyük bir infial yaratınca huzursuzluk başlar. Bunun üzerine Rüstem Paşa sedaretden alınır. Bundan cesaretlenen öteki şairler de (Rahmî, Kara Fazlî, Fünûnî, Nisâyî) birer mersiye yazarlar. Aralarında padişahı itham edecek kadar ileri gidenler bile olur.¹⁶

Rüstem Paşa, olayların unutulmasından kısa bir zaman sonra yeniden sedarete gelir (1555). İlk icraatı da eski dostu Yahyâ Bey'le hesaplaşmak olur. Tarihçi Âlî, bu hesaplaşmayı, yakın dostu olan Yahyâ Beyin ağzından, onunla yaptığı bir sohbet sırasında, şöyle anlatır:

"Sene işnâ ve şemânın ve tis'amié tarihinde ki mezbûrla sohbetimiz sebķ idi. Evvelâ bu mâķûle mersiyeyi ihtiyâr şâniyen bî-baklûkle illere iş'âr neden oldu diyu şordüğümüzda bir ğarîb cevâb verdi. Berâ-yı izhâr dimeyüp bi-ţarîķı'l-ahfâ mahlaş kaydından müberrâ miyân-ı şu'arâya ilkâ niyyetinde iken ordı seyrine vardum. Mersiyemi bir nice şahşuñ elinde gördüm. Meger ki yârândan biri çaduruma gelmiş, bense h'âb-nâk iken müsveddemi bulup yazmış. Ân-ı vâhidde tâlibîne bezl idüp münteşir itmiş diyü bildürdi. Ammâ ba'de zamân ki Rüstem Paşa şadra geçmiş, bir gün kendüsini tâlib olup getürdüp vâfir itâb eylemiş. Bir pâdişâhdur, nizâm-ı 'âlem için oğlını öldürdi. Huşûşâ katline müftilerimiz fetvâ virdi. Bundan

16 "Yahyâ Beğ," *İslam Ansiklopedisi*,

sonra sen fuzûlî bir maķûle sözler söylemen işâbet da'vâsın iden şehriyâra haķâ eyledüñ dimeñ ne ĥaddüñ idi diyü şormış. Mezbûr daĥî ĥüsn-i tedârük idüp öldürenlerle bile öldürdük, ağlayanlarla ma'an ağladuk. Bunda haķâmuz ne idüğini bilmedük didükde, ne bileyin, ol söyledüğün müĥmelâtta filândan oldu dimişsin. Ba'zı kimesnelere iftirâ itmişsin. Buna cevâb nedür, didükde, Aşıl-zâdümüz haķâ itdi demekden ġaraż ehli iftirâ eyledi dimegi münâsib gördüm. Bâ'îş bu idi ki ol maķûle te'vilâta muķayyet oldum didüğünü bu haķîre söyledi. Ya'nî ser-encâmını bu yüzden beyân eyledi..."¹⁷

Gelibolulu Âlî'ye göre otuz bin akçe ile Bosna'da Zvornik yakınlarındaki Lonnica'ya sürülen Yahya Bey, bir süre İstanbul'da kalır ve Rüstem Paşa'ya kasideler yazarak,

*Taşladılar beni mânend-i Bilâl-i Ĥabeşî
Başuma geldüğünü eyleyeyin bâri beyân* (S.94)

*Kanı ol Rüstem-i şânî gibi 'aķl-ı evvel
Sâyesinde şeref ü 'adl ile âsûde cihân* (S.96)

Balkanların bu yiğit ve gözü pek adamı, onunla barışma yolları arar. Ancak, artık şairin yüzüne bütün kapılar kapanmıştır.

*Âşafâ ölülere katuban ağlamaludur
Şimdi Yahyâ kuluñuñ dirliği yok ĥâlî yamân*

*İ'timâd eyleme düşman sözine sulţânım
Kırı bühtân ile yaşum deñîze döndi hemân* (S.97)

Beyitlerine rağmen artık yapılacak bir şey de kalmamıştır.

Yahya Bey'in toplam 37 beyitlik yine Kanuni'ye yazdığı bir başka kasidesinde farklı bir sosyal olaya değinir.

Kasidenin nesib bölümünde Yahya Bey, alışılmışın dışında, sazları ve sazandeleri anlatarak söze başlar:

17 *Künhü'l-Ahbâr*, Yk. 422b-423a

*Tutuşdı âteşe sâzendeler neyistânı
Tağıldı ehl-i hevânun gürûh-ı 'isyânı* (S.38)

Ancak, nesib bölümünün devamında şairin anlatımının birden değiştiğini, çeng, rebâb, def başta olmak üzere,

*Rebâbuñ eylediler hâlini harâb ü yebâb
Kurudı cām-ı tehi gibi fâşıkunı kanı* (S.38)

*Def oldı kâse-i Mecnûn gibi iki pâre
Sifâl-i seg gibi cāmuñ düürüldi devrânı* (S.39)

bütün sazların ve

*Giderdi âlet-i hengâmesini mutribler
Olurdu 'ayn-ı 'avâma hicâb-ı zulmânî
Sa'âdeti gününüñ devri döndi rakķâşuñ
Çalındı çalıcınıñ hâke tâc-ı 'unvânı* (S.39)

beyitlerinde de görüldüğü gibi mutribberin, rakkasların ve sazandelerin kıyasıya eleştirildiği görülür. Ancak, şair bununla da yetinmez,

*Bozuldu halka-i bezm-i mey ile şöhet-i ney
Tağutdı şah-ı vilâyet bu dām-ı nokşânı* (S.39)
*Şu cām-ı bâde ki bir âteş-i cehennem idi
Yasağı eyledi anı güneş gibi fânî* (S. 40)

beyitlerinde görüldüğü gibi, içkinin ve içki meclislerinin padişah tarafından yasaklanmış olmasını da büyük bir memnuniyetle karşılar. Bunların yerine insanlar,

*Şafâ-yı kalb ile ârâm-ı cân edindiler
Şadâ-yı bülbül ile şavt-ı ehl-i Kur'ânı* (S.39)

Bu kasidenin, Kanuni'nin son dönemlerine doğru şarabı yasak ettiği ve Muharrem 969/ Eylül 1561 tarihinde İstanbul'a şarap getiren gemilerin Galata

önlerinde yakılmasını emrettiği sıralarda yazılmış olması muhtemeldir.¹⁹ Aslında Kanuni, gençliğinde yakın dostu olan ve Rum dönmesi İbrahim Paşa ile olduğu dönemlerde şaraba karşı bu kadar katı değildi. Ancak yaşlılık dönemlerinde nikris ağrılarının artması ve yaşlılığı, bu konuda daha katı bir tutum içine girmesine neden olmuştur. Yahya Bey ise dinen yasak edilmiş olan şarabın men edilmesine yönelik yasalarının yürürlüğe girmesinden son derece memnun olduğunu belirtmiştir.

- 19 Âşık Çelebi, Meşâirü's-suara'sında olayı kısaca anlatırken, Bâkî'nin bu olay üzerine yazdığı bir gazeli de anar: "... Sene tis'a ve sittin ve tis'ami'e zi'l-hiccesinüñ evâhîrinde cenâb-ı ma'delet-penâh Sulţân Süleymân-ı merhûm hâmr getiren gemileri İstanbul ile Galata ortasında yakmak emr itdüklerinde Bâkî Çelebi bu gazeli diyüp üç gazel ile dahî fakîre irsâl itmişlerdür.

*Reh-i meyhâneyi kat' itdi tîğ-i kahrî sultânüñ
Şu gibi arasın kesdi Stanbul u Kalağanuñ*

*Miyân-ı âb u âteş oldı cây-ı keşti-i şahbâ
Baturdı rûzgâr âyîn-i 'ıyşın bezm-i rindânüñ*

*Hilâl-âsâ fîrûzân oldı bahr-i nîlgün üzre
Şafakdan dem urur âb-ı şarâb-âlûdî deryânüñ*

*Yağan âb üzre âteş şanmañuz keşti-i şahbâyı
Şu'a-i tîğ-i kahrından tutuşdı Şeh Süleymânüñ*

*Semâ' u çeng ü nây u devr-i şâğar devleti döndi
Şefâsın süre gör ey şüfi-i sâlûs devrânüñ*

*Şarâb-ı nâbdan humlar tehi meyhâneler tenhâ
'Aceb hâliligin buldı riya ehli bu meydânüñ*

*Şu meclis içre kim dâ'im tokuz peymâne devr eyler
Ne deñlü ola ey Bâkî zamkân-ı 'ıyşî insânüñ"*

Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-su'arâ*, G.W. Meredith Owens tıpkıbasımı, (London, 1971), S. 54a-54b

Gazel için; *Bâkî Divânı*, Haz. Sabahattin Küçük, (Ankara, TDK, 1994), S.272-273

Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 5, (İstanbul: İkra-Okusan, 1990), S. 521